

แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยา ด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน

Guidelines for the Development of Creative Learning Space in Phayao Old Town with Community Cultural Capital

สัททยา วิเศษ^{*1}, นภาพร หงษ์ทอง², ภัทรา บุรารักษ์³,
นิรมล พรมนิล⁴, ปะวินทร์ ระมิงค์วงศ์⁵

Sahathaya Wises¹, Napaporn Hongthong², Phattrra Burarak³,
Niramon Promnil⁴, Pawin Ramingwong⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา^{1, 2},

คณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา^{3, 4},

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา⁵

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus^{1, 2},

School of Business and Communication Arts, University of Phayao^{3, 4},

School of Architecture and Fine Arts, University of Phayao⁵

First/Corresponding Author, E-mail: sahathaya.wis@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาในเมืองเก่า 2) ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่า และ 3) นำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน ในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ชุมชนวัดลีและชุมชนวัดศรีจอมเรือง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสารสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน แกนนำกลุ่ม จำนวน 20 คน และสนทนากลุ่มตัวแทนองค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการ จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบท พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า มีความเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์เมืองพะเยายุคค่านาน

และยุคประวัติศาสตร์ มีการสร้างเวียงใหม่คู่กับเวียงน้ำเต้า จนกระทั่งตกอยู่ภายใต้ อำนาจของพม่าและยุคฟื้นฟูที่เป็นส่วนหนึ่งของสยาม ส่วนการพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่า เวียงน้ำเต้าได้มีการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าพะเยา 2) ทุณวัฒนธรรมชุมชนพบว่า ทุณวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของ คนในชุมชนและประเพณีทางพุทธศาสนา รวมทั้งความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชุมชน ส่วนทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ แนวคันทินที่เป็นกำแพงเมือง-คูเมือง โบราณสถาน โบราณวัตถุ พระพุทธรูป จารึกหินทรายสกุลช่างพะเยา 3) แนวทางการ พัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชนที่จับต้อง ไม่ได้และที่จับต้องได้มี 3 แนวทาง ได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทุน วัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาให้เกื้อหนุนเรียนรู้ภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และ การสร้างเครือข่ายการพัฒนาแลกเปลี่ยนความร่วมมือเพื่อผลักดันนโยบายสาธารณะ องค์ ความรู้จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้าด้วย ทุนวัฒนธรรมชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนและพหุภาคี และการจัดการมรดก ทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่า

คำสำคัญ: พื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์; เวียงน้ำเต้า; เมืองเก่าพะเยา; ทุนวัฒนธรรม ชุมชน

Abstract

The qualitative research aims 1) to study the context, historical development, and development in the old town, 2) to study community cultural capital in the old town, and 3) to propose guidelines for the development of creative learning spaces in the old town with community cultural capital. Research area is in Wiang Nam Tao Old Town, Wat Lee Community, and Wat Sri Chom Rueang Community in Mueang District, Phayao Province. The 30 key informants are selected in a specific way, including community leaders, Buddhist monks, folk scholars, group leaders, government organizations, local government organizations, and academic scholars. Collection data are performed by studying documents, exploring area, interview with 20 key informants, including community leaders, Buddhist monks, village leaders and focus group discussion with 10 key informants, representing government

organizations, local organizations, and academics. Data analysis is performed by using content analysis method.

The results show that 1) context, historical development, and development in the old town area of Wiang Nam Tao. It is related to the history of Phayao, the mythical period and the historical period. During this period, it is prospered with Wiang Mai until it fell under Burmese kingdom and the restoration period of the Siamese kingdom. As for the development in the Wiang Nam Tao Old Town area, a master plan for conservation and development of Phayao old town has been prepared. 2) Community Cultural Capital found that intangible cultural capital is related to community way of life and Buddhist traditions, including the belief in ancestral animism of the community. Tangible cultural capital includes old city walls and moats, historical sites, antiques, Buddha images, and sandstone inscriptions. 3) The 3 guidelines for development of creative learning spaces in Phayao Old Town with intangible and tangible community cultural capital include organizing activities to promote learning of community cultural capital, development of a knowledge based on community identity, and networking development of cooperation mechanisms advocating for public policy on cultural resource management. The body of knowledge of this research shows that the development of creative spaces in Wiang Nam Tao Old Town with community cultural capital are community and multilateral participation and cultural heritage management in old town.

Keywords: Creative Learning Space; Wiang Nam Tao; Phayao Old Town; Community Cultural Capital

บทนำ

เมืองเก่าเป็นเมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะที่สืบต่อมาแต่กาลก่อน โดยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม รูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ซึ่งเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี รวมถึงประวัติศาสตร์ที่เป็นหลักฐานทางกายภาพ

ที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองในอดีต และยังมีการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554)

ปัจจุบันเมืองเก่าได้ถูกความเจริญและการขยายตัวของตัวเมืองโดยไม่มีขอบเขตและทิศทาง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลายกิจกรรม ทั้งภาคราชการและเอกชน เกิดความหนาแน่นแออัดของอาคารสถานที่และการจราจร เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์ ทำให้องค์ประกอบเมืองและเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าถูกลดความสำคัญและถูกทำลาย ดังนั้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานเป็นพิเศษเฉพาะพื้นที่ เป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2564 โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 1 รวม 9 เมือง (เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลำปาง เมืองเก่าน่าน เมืองเก่ากำแพงเพชร เมืองเก่าลพบุรี เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่านครศรีธรรมราช และเมืองเก่าสงขลา) สำหรับเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 รวม 27 เมือง โดยเมืองเก่าในส่วนของภาคเหนือ ได้แก่ เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าเชียงราย เมืองเก่าพะเยา เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่าตาก และเมืองเก่าแม่ฮ่องสอน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558)

จังหวัดพะเยาตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ คือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงในเขตอำเภอเมือง อำเภอแม่ใจ อำเภอภูกามยาว อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และที่ราบลุ่มแม่น้ำยมในเขตอำเภอบึง อำเภอเชียงม่วน ซึ่งมีหุบเขาน้อยใหญ่มากมายและก่อให้เกิดแหล่งอารยธรรมตามที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ โดยเฉพาะในบริเวณอำเภอเมืองพะเยา มีร่องรอยและหลักฐานที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหิน แสดงว่า มีกลุ่มชนเร่ร่อนอาศัยกระจัดกระจายอยู่บนที่สูงมาช้านานแล้ว ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 (หลัง พ.ศ. 1700) พบหลักฐานที่แสดงว่า มีการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นบริเวณริมแม่น้ำอิงภายหลังเป็นเมืองพะเยา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538) ซึ่งอาณาบริเวณอำเภอเมืองพะเยาในอดีต เป็นที่ตั้งของอาณาจักรภูกามยาวซึ่งเป็นทิวเขาทอดยาวจากทิศเหนือลงใต้ เริ่มต้นจากบริเวณที่ราบทางตอนใต้ของอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ลักษณะของทิวเขาในจังหวัดเชียงรายที่ตั้งชันขึ้น จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ดอยดวน ทิวเขานี้จะทอดยาวลงทิศใต้และลดต่ำลงจนถึงที่ตั้งตัวอำเภอเมืองพะเยาซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของบ้านเมืองในลุ่มน้ำอิงที่มีเวียงน้อยใหญ่ 5 แห่ง ได้แก่ เวียงน้ำเต้า เวียงพยาว เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงปูลาม เวียงหนองหวี โดยมีข้อสันนิษฐานว่า เวียงน้ำเต้าและเวียงพยาวน่าจะมีความสำคัญทัดเทียมกัน โดยชุมชนเวียงน้ำเต้าอาจ

เกิดขึ้นก่อน ภายหลังจึงมีการขยายมาสร้างเวียงพยาว (วียะดา ทองมิตร, 2565) ลักษณะกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนมีลักษณะเหมือนผลไม้เต้า วางตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1,800 เมตร ด้วยลักษณะภูมิประเทศทำให้การขุดกำแพงเมือง-คูเมืองคล้ายผลไม้เต้า โดยขุดเป็นแนวอ้อมล้อมเนินดิน 3 เนิน เวียงประตูชัยมีคูเมืองเพียงชั้นเดียวและมีคันดินขนาดเล็กขนานข้างทางด้านเหนือคูเมืองมีขนาดกว้างประมาณ 21 เมตร และทางด้านทิศตะวันออกคูเมืองกว้าง 16 เมตร (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.) จากการสำรวจของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำกล่าวว่า เวียงน้ำเต้าปรากฏมีคูน้ำคันดินล้อมรอบเมืองที่ชัดเจน มีแม่น้ำอิงไหลผ่านเวียงจากทางทิศใต้ไปทางทิศตะวันออก มีร่องรอยของซากวัดโบราณหลายแห่ง ศิลาจารึกจำนวนหลายหลักอยู่ภายในบริเวณตัวเวียง โดยโบราณสถานที่ยังคงสภาพเป็นวัดสมบูรณ์ คือ วัดลี สร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2038 สมัยพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นยุคที่เวียงพยาวมีพัฒนาการของเมืองช่วงเจริญรุ่งเรืองสูงสุด (พระธรรมวิมลโมลี และเกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, 2550) ปัจจุบันพื้นที่ภายในเวียงน้ำเต้ามีประชากรหนาแน่นและบางส่วนมีสภาพธรรมชาติ รวมทั้งวัดเก่าแก่ที่เหลือสภาพเป็นวัด นอกจากวัดลีแล้วยังมีวัดศรีจอมเรืองและสำนักแม่ชีดรุณีวิเวกาศรม ซึ่งแต่เดิมเป็นวัดสุวรรณาราม (เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, 2560)

ปัจจุบันสภาพทางกายภาพของเวียงน้ำเต้าพบว่า กำแพงเมือง-คูเมืองถูกทำลายไปบางส่วน ทางทิศใต้และทิศตะวันตก ถูกทำลายเพื่อสร้างถนนและบ้านเรือนสภาพภายในเวียงเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการและที่อยู่อาศัย สลับกับพื้นที่เพาะปลูกทำให้หลายฝ่ายกังวลว่า จะเกิดปัญหาการบุกรุก ทำลายคูเมือง กำแพงเมือง ให้หมดสภาพลงไปเรื่อย ๆ (ผู้จัดการออนไลน์, 2554) ถึงแม้สภาพทางกายภาพของเวียงน้ำเต้ามีการเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ยังคงมีทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญภายใต้ความเป็นชุมชน มีทุนวัฒนธรรมชุมชนที่จับต้องได้ คือ ชุมชนวัดลีและชุมชนวัดศรีจอมเรือง ซึ่งเป็นชุมชนไทใหญ่ (เงี้ยว) วัดลี พระพุทธรูปหินทราย พิพิธภัณฑสถานเวียงพะเยา วัดศรีจอมเรืองมีเจดีย์ชเวดากองจำลองและพระพุทธรูปศิลปะพม่า-ล้านนา สำนักแม่ชีดรุณีวิเวกาศรมซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ประเพณีวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมชุมชนที่จับต้องไม่ได้ คือ ประเพณีสงกรานต์พระธาตุวัดลี พิธีก้าพะหวาหรือสืบชะตาหลวงวัดศรีจอมเรือง รวมทั้งการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไทใหญ่ เช่น ถั่วเน่า ข้าวก้นจั่น ข้าวส้ม น้ำพริกคั่ว แกงฮังเล แกงขี้เหล็ก ฯลฯ ซึ่งทุนวัฒนธรรมถือเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมมาในอดีต มีคุณค่ามนุษย์และความต้องการของสังคม

คุณค่าของทุนวัฒนธรรม (Cultural Value) แบ่งออกเป็นคุณค่าในฐานะที่เป็นของแท้ คุณค่าสุนทรียศาสตร์ คุณค่าเชิงจิตวิญญาณ คุณค่าเชิงสังคม คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ และคุณค่าเป็นสัญลักษณ์ของสังคม (Throsby, 2001)

ด้วยประวัติศาสตร์ ลักษณะภูมิทัศน์ ผังเมือง ที่ตั้ง คุณค่าทางวัฒนธรรม และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้าที่มีอยู่ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการสำรวจ พัฒนาและรักษาคุณค่าของพื้นที่ ไม่มุ่งเน้นการอนุรักษ์จนประชาชนรู้สึกแยกขาด หรือไม่รู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ แต่ควรใช้พื้นที่และคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนให้อยู่ร่วมกับชุมชน เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และมีทิศทาง เพราะหากปล่อยให้ทิ้งร้างหรือไม่นำมาใช้ประโยชน์ ผู้คนก็จะยิ่งห่างและไม่รู้จัก ในที่สุดก็จะกลายเป็นเพียงความทรงจำของคนรุ่นเก่าที่ไม่สามารถเชื่อมโยงไปสู่คนรุ่นต่อไปได้

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบริบท พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การพัฒนา และทุนวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า รวมทั้งนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน ผลที่ได้จากการวิจัยจะทำให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นพื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา และมีบทบาทใหม่ในการเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ ประชาชนมีความตื่นตัว รวมกลุ่มทางสังคมในการหนุนเสริมซึ่งกันและกันในการสร้างสรรค์ การพัฒนา การรื้อฟื้นและรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทุนวัฒนธรรมชุมชน และความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในการพัฒนาเมืองเก่าพะเยาให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดและพื้นที่ที่ใกล้เคียงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และการพัฒนาในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า จังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาทุนวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า จังหวัดพะเยา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์และทุนทางวัฒนธรรม ส่วนการศึกษาภาคสนามโดยเน้นบทบาทของ

คณะผู้วิจัยในการลงพื้นที่ด้วยตนเอง การสำรวจพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 30 รูป/คน ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ พระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน 2) แกนนำและสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนวัดลีและชุมชนศรีจอมเรือง เทศบาลเมืองพะเยา จำนวน 10 คน และ 3) กลุ่มบุคคลในองค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จำนวน 10 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ 1) เป็นกลุ่มแกนนำหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทุนทางวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า 2) เป็นกลุ่มที่สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาและจัดการทุนทางวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า และ 3) เป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และการจัดการทุนทางวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

3. พื้นที่การวิจัย ได้แก่ พื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า และชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ได้แก่ ชุมชนวัดลี ชุมชนวัดศรีจอมเรือง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในประเด็นประวัติศาสตร์การพัฒนาและทุนทางวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าแต่ละด้าน และศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสัมภาษณ์แกนนำชุมชนและแกนนำกลุ่ม และ 2) แบบสนทนากลุ่ม เป็นแนวคำถามที่ไม่มีโครงสร้างในประเด็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนทางวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มที่สนับสนุนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา เอกสารต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และทุนทางวัฒนธรรม และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชน สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า การชดกิจกรรมยุวประวัติศาสตร์เวียงน้ำเต้า การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และจัดเวทีสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การจัดเวทีคืนข้อมูลและกิจกรรมเปิดพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

6. การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และจัดเวทีสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ใช้วิธีตีความสร้างข้อสรุป

ข้อมูล แยกเป็นประเด็นที่ค้นพบออกเป็นส่วนต่าง ๆ ซึ่งจะดำเนินการไปพร้อมกับการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เมืองสร้างสรรค์ และทุนทางวัฒนธรรม รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. บริบท พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และการพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

1.1 เวียงน้ำเต้า เป็นเมืองเก่าที่มีคูเมืองขุดเป็นแนวโอบล้อมเนินสูงสามแห่ง จึงมีรูปร่างของเมืองคล้ายผลของน้ำเต้า (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544) คูเมืองเวียงน้ำเต้า ตั้งอยู่บนเนินเขาที่วางตัวยาวต่อเนื่องมาจากทางทิศเหนือลงมาบริเวณก้านพะเยาและแม่น้ำอิง คูเมืองมีขนาดไม่เท่ากัน แต่มีเพียงชั้นเดียว ลักษณะของคันดินเป็นเพียงแนวคันดินเตี้ย ๆ แสดงให้เห็นลักษณะของการก่อสร้างคูเมือง คือ เมื่อกำหนดขอบเขตและขนาดของผังเมืองแล้ว การขุดคูเมืองจะนำเอาคันดินที่ได้มาถมวางเรียงเป็นแนวทั้งสองฟากข้างของคูเมือง จึงทำให้เกิดเป็นคันดินคู่ขนานไปกับคูเมือง สภาพของคันดินที่พบมีแนวและขนาดเล็กมาก คันดินด้านในจะสูงจากระดับพื้นภายในเมืองประมาณ 1 เมตร บริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเรียกว่า ประตูชัยนั้น เดิมอาจเป็นประตูเมือง เพราะในแนวด้านทิศเหนือพบลักษณะการทำคันดินผ่านคูเมืองเข้าสู่ภายในเมืองที่น่าจะเป็นประตูเมืองด้วยเช่นกัน (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562)

1.2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2558) สันนิษฐานว่า ชุมชนโบราณในเวียงน้ำเต้าเริ่มมีการอาศัยอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 20 และเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 21 เนื่องจากพบหลักฐานจำนวนมากในช่วงเวลานี้ รวมทั้งศิลาจารึกที่กล่าวถึงการสร้างวัดหลายแห่งมีหลักฐานสำคัญที่แสดงว่า เวียงน้ำเต้าจะเป็นตัวเมืองหรือเป็นศูนย์กลางการปกครองเมืองพะเยา เนื่องจากมีแนวคันดินเป็นเส้นทางคมนาคมหลายสายตัดออกไปติดต่อกับเวียงหรือชุมชนอื่น ๆ หลายแห่งตามพื่นนาต่าง ๆ เวียงนี้จึงมีลักษณะเป็นจุดศูนย์รวมหรือชุมชนหลักของเมือง ยิ่งไปกว่านั้น ยังสันนิษฐานกันว่า เวียงน้ำเต้าและเวียงพะเยาน่าจะเป็นชุมชนเดียวกัน โดยเวียงหนึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองและอีกเวียงหนึ่งเป็นย่านการค้า ส่วนการเกิดขึ้นก่อนหลังหรือขยายมาสร้างอีกเวียง ยังไม่มีหลักฐานยืนยันได้แน่

ชัด อย่างไรก็ตาม บริเวณภายในเวียงน้ำเต้ามีบ่อน้ำ สระน้ำอยู่หลายแห่ง และมีซากวัดร้างตั้งอยู่กระจายทั่วไป แต่ไม่อยู่ในสภาพที่สามารถศึกษารูปแบบศิลปกรรมได้ เนื่องจากพังทลายมากและบางส่วนฝังอยู่ใต้ดิน แต่มีวัดลี วัดประตูลี้ และวัดศรีจอมเรืองที่มีสภาพสมบูรณ์

พื้นที่โดยรอบเวียงน้ำเต้าได้พบวัตถุโบราณจำนวนมากที่เป็นประติมากรรม หินทราย ได้แก่ พระพุทธรูป ชิ้นส่วนพระพุทธรูป ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม สลุปจำลอง มีศิลาจารึกจำนวน 4 หลัก ได้แก่ จารึกวัดลี (พ.ศ. 2038) จารึกวัดพระเกิด (พ.ศ. 2056) จารึกวัดสิบสองห้อง (พ.ศ. 2058) และจารึกวัดสุวรรณาราม (พ.ศ. 2060) เกี่ยวกับอายุสมัยของเมืองโบราณนี้ น่าจะเป็นเมืองพะเยาในสมัยอยุธยา ซึ่งไม่เก่ากว่าสมัยอยุธยาตอนต้น และอาจจะเป็นเมืองที่พระยาธิวัตรธำมาครองอยู่ก็เป็นได้ ซึ่งเก็บรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ จากการสำรวจของโครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) ทำให้กำหนดอายุของเมืองโบราณแห่งนี้ว่า อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ในการสำรวจมีการขุดตรวจชั้นดินทางโบราณคดีพบหลักฐานว่าเมืองโบราณแห่งนี้มีชั้นดินธรรมชาติเพียง 2-3 ชั้นเท่านั้น มีชั้นดินอยู่อาศัยเพียงชั้นเดียว และพบเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง จากหลักฐานเป็นการยืนยันถึงอายุสมัยของเมืองโบราณมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 โดยมีหลักฐานจารึกทั้ง 4 หลักซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เช่นเดียวกัน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2563)

1.3 เวียงน้ำเต้าเป็นหนึ่งในเมืองเก่าพะเยาเป็นเมืองเก่ากลุ่ม 2 ของคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า เป็นเมืองประวัติศาสตร์ขนาบรองที่มีการซ้อนทับกันระหว่างเนื้อเมืองเก่าและเนื้อเมืองใหม่ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามการพัฒนาพื้นที่และสังคม โดยเมืองเก่าได้รับการประกาศขอบเขตเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2559 และมีคำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ประกาศคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าพะเยาในปี พ.ศ. 2560

ในปี พ.ศ. 2562 ได้มีการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าพะเยา เพื่อกำหนดแนวทาง แผนปฏิบัติการและมาตรการในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าพะเยามีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) อนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมภายในบริเวณเมืองเก่า โดยการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม 2) ส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าพะเยา 3) ปรับปรุงและพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการภายในบริเวณเมืองเก่าพะเยา ให้ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและขับเคลื่อนสภาพภูมิทัศน์เมืองเก่า

พะเยา 4) ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นจากรากฐานมรดกทางวัฒนธรรมภายในบริเวณเมืองเก่าพะเยา 5) ส่งเสริมการใช้งานระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาและการบริหารจัดการเมืองเก่าพะเยา และ 6) จัดทำองค์กรและกลไกการบริหารจัดการเมืองเก่าพะเยาภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562)

ปัจจุบันสภาพเวียงน้ำเต้ารอบในและรอบนอกมีการเปลี่ยนแปลงจากความเจริญและการขยายตัวของเมือง เช่น กำแพงเมือง-คูเมืองถูกทำลายไปบางส่วน เพื่อสร้างถนนและบ้านเรือน แนวกำแพงบางส่วนกลายเป็นถนนหนทางและทางเข้าบ้านเรือน สภาพภายในเวียงปัจจุบันเป็นที่ตั้งของชุมชน วัด โรงเรียน บ้านจัดสรร สลับกับพื้นที่เพาะปลูกผัก ทำสวนผลไม้ รวมทั้งพื้นที่ว่างเปล่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นเป็นจำนวนมาก มีการทิ้งขยะ เศษกิ่งไม้ลงในบริเวณคูเมืองบางจุด โดยขาดการจัดการที่เหมาะสม การระบายน้ำเสียจากบ้านเรือน ทำให้น้ำในคูเมืองบางส่วนเน่าเสียโดยเฉพาะในฤดูแล้ง เป็นต้น

2. ทูทางวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า จังหวัดพะเยา

2.1 ทูทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า มีความสัมพันธ์และโยงยัดกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และประเพณีในวันสำคัญทางพุทธศาสนาในรอบปีโดยทั่วไป รวมทั้งงานประเพณีที่มีเฉพาะพื้นที่ โดยวัดลี้จะมีงานประเพณีห้าเป็งสงกรานต์พระธาตุวัดลี้ในวันมาฆบูชาในเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งมีเอกลักษณ์คือ การทำแกงข้า้เหล็กเพื่อแจกจ่ายให้ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมงาน โดยคนโบราณเชื่อกันว่า หากได้รับประทานแกงข้า้เหล็กแล้วจะทำให้ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ตามชื่อของข้า้เหล็กเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต รวมทั้งการจำหน่ายสินค้าพื้นบ้าน (พระวิมลญาณมุนี (บุญชื่น จิตฺตมโม), 2566) ส่วนวัดศรีจอมเรืองมีประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของทางวัดที่มีมาแต่ดั้งเดิม ได้แก่ ประเพณีตานข้าวหอมต่อ (กวนข้าวมูลปายาส) ในวันออกพรรษา ประเพณีสงกรานต์พระธาตุวัดศรีจอมเรืองในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 2 ในเดือนกุมภาพันธ์ โดยชาวบ้านร่วมกันจะแกงยังเลดั้งเดิมของคนไทใหญ่ (เงี้ยว) การตามประทีปโคมไฟในประเพณียี่เป็ง (เชียงใหม่วิสุต, 2563)

นอกจากประเพณีทางพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการทำพิธีกรรมความเชื่อของคนในชุมชน ได้แก่ การเลี้ยงผีเจ้าบ้าน การเลี้ยงผีปู่ย่าของชุมชนวัดลี้ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษต้นตระกูล ณ ลำปาง โดยในบ้านของเก่าหรือครอบครัวใหญ่จะมีหอผีเจ้าบ้านหรือผีปู่ย่าอยู่ในบริเวณบ้าน โดยจะมีการเลี้ยงผีปีละครั้งในเดือน 6 เหนือ หรือช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม เพื่อรำลึกถึงบุญคุณของผีปู่ย่าที่คอยดูแลปกป้องลูกหลาน แต่

ละบ้านที่มีแก๊ผีเมื่อถึงเวลาประกอบพิธีกรรมจะอัญเชิญผีปู่ย่า โดยมีของเซ่นไหว้ ได้แก่ ผ้าขาว ผ้าแดง ผลไม้ 9 อย่าง ไก่ต้ม และเหล้าขาว (จันคำ ศีตีสาร, 2566)

2.2 ทูทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ถือเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ได้แก่ 1) แนวคันดินที่ลักษณะเป็นกำแพงเมือง-คูเมือง ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตเมืองในอดีตได้เป็นอย่างดี 2) ศาสนสถานที่เป็นวัดโบราณ ได้แก่ วัดลี วัดร้าง ประตูลอยหรือวัดพระเจ้ายังยอง วัดศรีจอมเรือง และสำนักปฏิบัติธรรมดรุณวิเวกาศรม (วัดสุวรรณาราม) จากการสำรวจวัดโบราณของเมืองพะเยาพบว่า บริเวณเวียงน้ำเต้านั้น มีหลักฐานทางโบราณคดีที่อายุเก่าแก่อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21 เป็นที่น่าสังเกตว่า มีวัดอยู่หนาแน่นทั้งหมด 18 วัด เป็นวัดร้างที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ เป็นวัดร้างที่หมดสภาพการเป็นวัดจำนวน 16 วัด และเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาปัจจุบัน ได้แก่ วัดลี และวัดศรีจอมเรือง (เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, 2554) ทูทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ ที่สำคัญ ได้แก่

1) วัดลี จากหลักฐานที่ปรากฏในจารึกวัดลีสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2038 สมัยของพระเจ้ายอดเชียงราย ซึ่งมีพระราชโองการให้เจ้าสีหมื่นพะเยา เจ้าผู้ครองเมืองในขณะนั้น คือ เจ้าหมื่นหน่อเทพครู สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นบุญกุศลแด่พระเจ้ายอดเชียงราย เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระวิมลญาณมุนี (บุญชื่น สิริธมโม) ท่านได้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุ พุทธศิลป์ที่ทำจากหินทราย และจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์เวียงพาว ซึ่งมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21 เรียกว่า ศิลปะสกุลช่างพะเยา เช่น พระพุทธรูป ฐานพระพุทธรูป ฐานบัว ประติมากรรมหินทรายรูปม้าหรือสิงห์หมอบ ศิลารจารึกหินทราย นอกจากนี้ ยังมีภาชนะเครื่องเคลือบของเตาในล้านนา ภาชนะจากเตาของเมืองพะเยา รวมทั้งเครื่องลายครามของจีน

2) วัดศรีจอมเรือง สร้างเมื่อปีพ.ศ. 2436 เดิมชื่อว่า วัดจอง เป็นวัดของคนไทใหญ่ (เงี้ยว) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระครูสุจินธรรมสาร (ครูบาจันะ) ซึ่งเป็นพระพม่าที่ได้อาราธนามาจากวัดป่าฝางจังหวัดลำปาง วัดศรีจอมเรืองเป็นวัดที่ผสมผสานระหว่างศิลปะล้านนา สถาปัตยกรรมพม่า และไทใหญ่ ได้แก่ วิหาร รูปทรงผสมผสานระหว่างศิลปะพม่ากับศิลปะตะวันตกแบบโคโลเนียล เป็นยุคที่พม่าเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษที่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคามีอาร์ชโค้ง ภายในวิหารติดกระจกเล็ก ๆ มีลวดลายสวยงาม ส่วนเพดานภายในอุโบสถ มีการวางช่องลวดลายตามฝาเพดานที่เด่นชัด เป็นรูปสัญลักษณ์ของเทวดาแกะสลักจากไม้ ติดตามุมต่าง ๆ ในฝาเพดาน นอกจากนี้ ยังมีเจดีย์เขตกองจำลองสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2557 ภายในตัวอาคารเป็นที่ประดิษฐานพระอริยะสงฆ์ที่สำคัญ

รวมทั้งเทพทันใจหรือเทพมหานทีโปตะถ่องโปะโปะจือที่เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมียนมา (ฐานข้อมูลท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ศูนย์บรรณสารและการเรียนรู้มหาวิทยาลัยพะเยา, ม.ป.ป.)

3) วัดร้างประตูชัยหรือวัดยังหย่อง มีชื่อตามจารึกที่ขุดพบ ว่า วัดสิบสองห้อง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2058 โดยมีมหาเถรสังฆกรรมธรรมาภิบาลเป็นเจ้าอาวาส (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทิศของประตูเมืองชื่อประตูชัย ซึ่งเป็นทางเข้าออกเมือง ในสมัยก่อนหากจะยกทัพออกเมืองจะออกทางประตูชัย มีการประกอบพิธีกรรมและพิธีทางศาสนาเพื่อเป็นกำลังใจในการสู้ ภายในวิหารมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่และสมบูรณ์ หน้าตักกว้าง 2 เมตร สูง 3.22 เมตร ประทับนั่งขัดสมาธิราบแบบปัทมาสนะ ปางมารวิชัย ศิลปะสกุลช่างพะเยา มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 ต่อมาชาวบ้านเรียกชื่อใหม่ว่า วัดยังหย่อง ปัจจุบันมีสภาพเป็นวัด แต่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา บริเวณวัดยังพบเนินเจดีย์เก่าและเนินซากโบราณสถาน 2 เนิน (เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, 2554)

4) วัดน้อย ตั้งอยู่บริเวณชุมชนวัดศรีจอมเรือง ชาวบ้านเชื่อว่า เป็นวัดที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีขนาดพื้นที่กว้าง 5 เมตร ยาว 5 เมตร ถือได้ว่าเป็นวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดในจังหวัดพะเยา พื้นที่แห่งนี้ในสมัยโบราณสถานมีกองกำลังของทหารมาตั้งและสู้รบกัน จนวัดล่มสลายเหลือแต่เนินดิน และมีต้นไม้ใหญ่ปกคลุม ต่อมาได้มีชาวจีนมาแผ้วถางพื้นที่เพื่อปลูกผักโดยรอบบริเวณนั้น และได้ขุดพบหม้อไหข้างในมีแต่ทองคำ จึงนำไปขาย และได้ก่อสร้างวัดขึ้นมาใหม่โดยมีขนาดเล็กลง จากหลักฐานการบูรณะ ที่เขียนติดแผ่นกระเบื้องที่ใช้มุงหลังคาว่าวัดน้อยพบหลักฐานเขียนว่า ปี พ.ศ. 2492 ซึ่งตรงกับวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เสด็จขึ้นครองราชย์ ได้มีการปั้นรูปพญาครุฑและรูปกระต่าย อันเป็นสัญลักษณ์ของปีเกิดของท่านติดไว้ที่หน้าบรรณ ปัจจุบันวัดน้อยได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ (ข้าวพะเยา, 2564)

5) สำนักปฏิบัติธรรมดรุณีวิเวกาศรม เดิมเป็นวัดร้าง คือ วัดสุวรรณาราม ต่อมาที่ดินแห่งนี้ตกเป็นของเอกชน ภายหลังได้ขายให้แม่ชีดรุณี สามคำ (ปัจจุบันคือ ภิกษุณีธัมมวิสุทธา) ได้ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกได้พระราชทานนามสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ว่า ดรุณีวิเวกาศรม มีความหมายว่า อาศรมอันวิเวกสำหรับผู้หฤญมาปฏิบัติธรรม ส่วนแนวของวิหารวัดสุวรรณารามได้มีการก่อสร้างอาคารทับไว้ในปี พ.ศ. 2526 ขณะก่อสร้างอาคารปฏิบัติธรรมภายในบริเวณวัดได้มีการขุดพบจารึกวัดสุวรรณารามที่ระบุว่า “เหล่าอุบาสกอุบาสิกาบ้านป่าพร้าวมีจิตศรัทธาร่วมกันทำบุญ

ที่วัดสุวรรณาราม ในปี พ.ศ. 2060” (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2538) ปัจจุบันจารึกหลักนี้ถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ วัดลี

ภาพ 1 แผนที่ทุนวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

กล่าวโดยสรุปจากการวิเคราะห์ทุนวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าพบว่า มี 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน 2) ด้านภูมิสถาปัตยกรรมและการวางผังเมือง 3) ด้านวิถีชีวิตและกลุ่มชาติพันธุ์ 4) ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และ 5) ด้านพุทธศิลป์หินทรายสกุลช่างพะเยา

3. แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน จากทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่เวียงเก่าเมืองน้ำเต้า ทั้งที่เป็นทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้และทุนวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่า จากการศึกษาศักยภาพของทุนวัฒนธรรมในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า สามารถนำเสนอแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

3.1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทุนวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการคิดตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการทุนวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมที่สร้างการรับรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการสร้างกลุ่มการเรียนรู้ในชุมชนวัดลีและชุมชน

วัดศรีจอมเรือง และการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นของเราในโรงเรียนในแต่ละช่วงชั้นเขตเวียงน้ำเต้า ผ่านกิจกรรม เช่น มัคคุเทศก์อาสา ยุววิจัยประวัติศาสตร์ การทำแผนผังเครือญาติ ผู้สูงอายุกับความทรงจำในพื้นที่ ฯลฯ กิจกรรมดังกล่าวจะทำให้เกิดการส่งเสริมให้มีการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น และการจัดการชุมชนในย่านเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อดึงดูดคนทุกช่วงวัย เช่น วาดภาพอัตลักษณ์ของชุมชนแนวสตรีทอาร์ตเพื่อเป็นจุดเช็คอิน การทำร้านกาแฟ ร้านนม ร้านอาหารแนวชาติพันธุ์ การเปิดตลาดนัดชุมชนในงานประเพณีประจำปีของวัด โดยจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากทุนวัฒนธรรมชุมชน

“เรื่องของผุ้คนยังมีทรัพยากรบุคคลที่ยังไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของพะเยา โดยเฉพาะสามัญชน เพราะฉะนั้นต้องหาเครื่องมือเพื่อที่จะไปดึงเอาประวัติศาสตร์เหล่านี้กลับมาจากความทรงจำของลูกหลาน โดยการทำให้ประวัติศาสตร์ครอบครัวง่าย ๆ โดยคนรุ่นใหม่อาจเป็นคนซักถามรุ่นพ่อรุ่นแม่ ต่อไปยังรุ่นปู่ย่าตายาย จะได้ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ครอบครัว สิ่งที่คุณสูงอายุได้เล่าเรื่อง นอกจากจะถ่ายทอดออกมาเป็นตัวอักษรแล้ว จะได้เห็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อาจได้เห็นภาพพี่น้องไทใหญ่ได้มาแต่งงานกับคนเมือง มีวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดลงไปยังประวัติศาสตร์ครอบครัว และเครือญาติ” (ชาญคณิต อารรณ์, 2567)

3.2 แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการพัฒนาให้เกิฐานเรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชน ผ่านทุนวัฒนธรรมชุมชนที่มีพลังและมีชีวิต เช่น การนำความหลากหลายของอาหารไทใหญ่ (เงี้ยว) ของชุมชนวัดศรีจอมเรือง ได้แก่ ถั่วเน่า แอ๊บ ข้าวสั้ม ข้าวก้นจั้น น้ำพริกคั่ว (บาละฉ่อง) จิ้นลุ่ม ยำหนั่ง แกงฮังโฮ่ยว (แกงขี้เหล็ก) แกงกระด้าง โกโบขาม ฯลฯ อาหารเหล่านี้บางอย่างทำกินในครัวเรือน บางอย่างเป็นอาหารที่ทำในช่วงงานประเพณีทางพุทธศาสนา เพื่อตานขันข้าวให้บรรพบุรุษ บางครอบครัวที่ทำอาหารเงี้ยวขายเพื่อเลี้ยงชีพ โดยจัดทำเป็นสื่อประเภทสารคดีและนิทรรศการอาหารที่คนในชุมชนวัดศรีจอมเรืองได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ภายในบริเวณวัดศรีจอมเรือง เพื่อเป็นพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะของคนในชุมชน และคนภายนอกชุมชนที่มีความสนใจในวัฒนธรรมไทใหญ่ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต

“เสน่ห์ในเรื่องของอาหารที่มีอยู่ภายในชุมชนถือเป็นเรื่องสำคัญ โดยส่วนตัวไม่ได้มองเฉพาะเรื่องของประวัติศาสตร์ เพราะถือว่า เรื่องของประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ตั้งต้น แต่เรื่องราวที่มีตามมามากมายหลังจากนั้นจะเป็นในเรื่องของวัฒนธรรมการกินการอยู่ ตลาดชุมชน เปรียบเสมือนกับพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เพราะเป็นวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน ส่วนในเรื่องของพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่เป็นเหมือนของที่ตายแล้วจึงเป็นเพียงตัวเสริมที่จะอธิบายในเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรืออธิบายในเรื่องของวิถีชีวิตชุมชน ดังนั้นพลังชุมชนถือว่า มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการช่วยกันคิด ช่วยกันค้นหาให้สิ่งที่ทำประสบความสำเร็จ” (เกื้อพงษ์ ชัยตระกูล, 2567)

3.3 แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการสร้างเครือข่ายและการพัฒนาภาคความร่วมมือ รวมทั้งการผลักดันให้มโนนโยบายสาธารณะด้านการจัดการมรดกวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา และเทศบาลตำบลท่าวังทอง โดยจัดเวทีสาธารณะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สะท้อนความต้องการ กำหนดกติกาและหาข้อตกลงร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ภายใต้บริบทของชุมชน รวมทั้งพัฒนาภาคความร่วมมือในการจัดการพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

“เทศบาลตำบลท่าวังทองมีความประสงค์ขอมูลงานวิจัยหรือผลการจัดกิจกรรมเพื่อนำไปต่อยอดและนำไปเป็นประโยชน์ให้กับชุมชนต่อไป เพื่อทางเทศบาลจะได้รับทราบว่าทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีส่วนใดบ้างที่ทางเทศบาลจะให้การช่วยเหลือและสนับสนุน ส่วนใดที่สามารถนำไปต่อยอดได้เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเสนอขอโครงการ งบประมาณต่าง ๆ ทั้งนี้ในส่วนของเทศบาล อำเภอ จังหวัด กระทรวงต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกันหมด สามารถประสานงานเพื่อขอความช่วยเหลือและสนับสนุนต่อไปได้” (วรเชษฐ์ เรื่องเดช, 2567)

อภิปรายผล

1. บริบท พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และการพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้าพบว่า มีความเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์เมืองพะเยาสมาัยตำนาน และเมืองพะเยายุคประวัติศาสตร์ เริ่มปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษรร่วมสมัย โดยเฉพาะ

จารึกไม่น้อยกว่า 112 หลัก ทำให้เรื่องราวของเมืองพะเยาในยุคนี้มีความชัดเจนมากขึ้น นับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เมืองพะเยาตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา พุทธศตวรรษที่ 20 เมืองพะเยามีการสร้างเวียงพะเยาในปัจจุบันคู่กับเวียงน้ำเต้า พร้อมกับรับเอาคติทางพุทธศาสนาของสุโขทัยเข้ามาสู่เมืองพะเยา จึงมีความเจริญรุ่งเรืองควบคู่กับอาณาจักรล้านนา ส่วนการพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ได้มีการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าพะเยา โดยกำหนดวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าพะเยา พ.ศ. 2582 เป็นเมืองเก่าริมกว๊านพะเยาที่ยังคงดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรม ในฐานะการเป็นเมืองโบราณและเมืองประวัติศาสตร์ โดยได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างอัจฉริยะ เพื่อสนองต่อคนทุกวัยภายในสังคมยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญศิริ สุขพร้อมสรรพ และศรีสุดาวงษ์ชุม (2561) ได้ทำการศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเมืองเก่าพะเยาพบว่า เวียงพะเยาเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะด้านอันเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพ ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม รวมถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าพะเยา อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุเมฆ บุญส่งลาภ (2560) ศึกษาการรื้อฟื้นองค์ประกอบของเวียงโบราณของเมืองพะเยาในความนึกคิดของประชาชนเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาเวียงพะเยา เวียงน้ำเต้า และเวียงพระธาตุจอมทองพบว่า เวียงพะเยาและเวียงน้ำเต้าเป็นเวียงศูนย์กลางการปกครองเมืองพะเยา และเวียงพระธาตุจอมทองเป็นเวียงศาสนาตามความเชื่อการตั้งเมืองในวัฒนธรรมล้านนา เวียงน้ำเต้าน่าจะเกิดขึ้นก่อนบนพื้นที่เวียงร้างบนที่ลุ่มลำนน้ำแม่อิง เมื่อเมืองขยายตัวจึงขยายมาสร้างเวียงพะเยาเพิ่มไปทางทิศตะวันตกจนชิดริมลำนน้ำแม่อิง

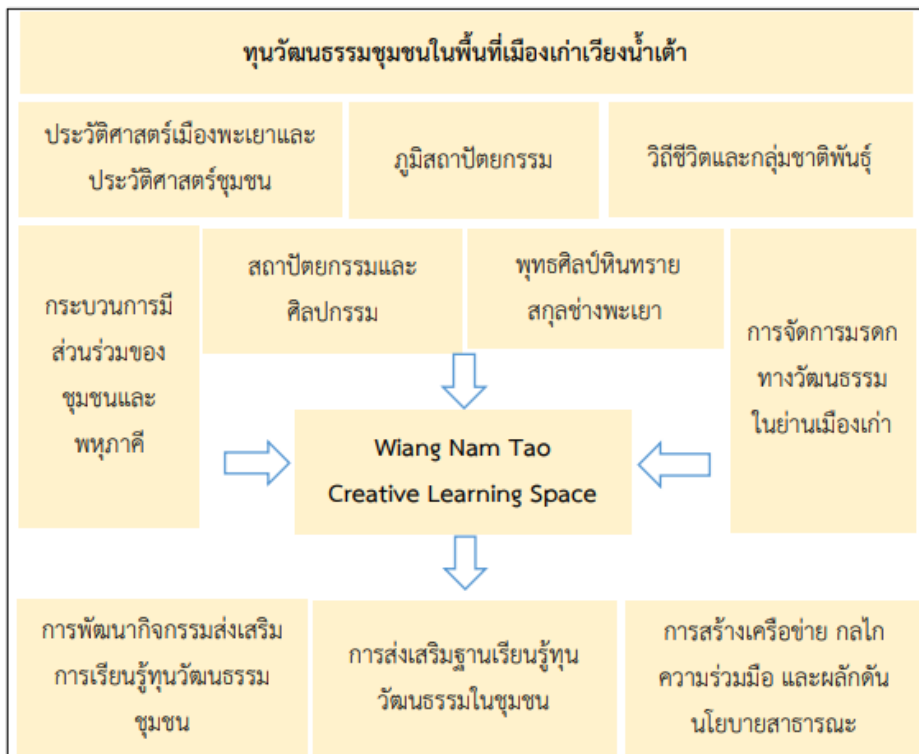
2. ทิววัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้าพบว่า เป็นที่มีความสัมพันธ์และโยงยึดกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และประเพณีในวันสำคัญทางพุทธศาสนา โดยวัดลี้จะมีงานประเพณีห้ำเป้งสร่งน้ำพระธาตุ ส่วนวัดศรีจอมเรืองมีประเพณีตานข้าวหอมต่อ (กวนข้าวทิพย์) ประเพณีสร่งน้ำพระธาตุวัดศรีจอมเรือง รวมทั้งพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าของชุมชนวัดลี้ ส่วนทิวทางวัฒนธรรมที่สามารถจับต้องได้ ถือเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ได้แก่ แนวคันดินที่ลักษณะเป็นกำแพงเมือง-คูเมืองและโบราณสถาน โบราณวัตถุ พระพุทธรูป ศิลาจารึกหินทรายสกุลช่างพะเยา ซึ่งเป็นทิววัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของสมศักดิ์ ตันติเศรณี และคณะ (2559) พบว่า ศักยภาพในการเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านเมืองเก่าในเขตเทศบาลนครสงขลา คือ ศักยภาพการดึงดูดใจ ด้านการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว มีสถาปัตยกรรมเมืองเก่าที่สวยงาม มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และด้านวิถีชีวิตชุมชน ประเพณีของชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวรินทร์ รวมสำราญและปณณพงศ์ กุลพัฒน์เศรษฐ (2564) ที่ได้ศึกษาคุณค่าและศักยภาพในภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาโบราณสถานวัดป่าแดงดอนไชยบุญนาคน พบว่า คุณค่าด้านรูปทรงและการออกแบบแสดงความสัมพันธ์ทางเชิงช่างพุทธสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบเจดีย์ทรงระฆังในพุทธศาสนา ลังการวงศ์ตามคติความเชื่อสถาปัตยกรรมสุโขทัย และมีการผสมผสานกับคติความเชื่อสถาปัตยกรรมล้านนาที่ปรากฏแผนผังวิหารในระบบสกุลช่างล้านนาผสมกับสุโขทัย ถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพด้านมรดกวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยา

3. แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชนใน 3 ด้าน ได้แก่ แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทุนวัฒนธรรมชุมชน แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการส่งเสริมฐานเรียนรู้ทุนวัฒนธรรมในชุมชน และแนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการสร้างเครือข่าย การพัฒนากลไกความร่วมมือรวมทั้งการผลักดันนโยบายสาธารณะด้านการจัดการมรดกวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าด้วยการมีส่วนร่วมของพหุภาคี สอดคล้องกับงานวิจัยของนนทนธิษฏ์ สมคิด และพระสุธีรัตนบัณฑิต (2562) ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี พบว่า มีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรมที่สร้างการรับรู้ และความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการประสานการทำงานกับพหุภาคี การสร้างการมีส่วนร่วม เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะและร่วมลงมือกระทำ อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของจเรสุวรรณชาติ และคณะ (2564) ศึกษาการกำหนดกรอบวิจัยในการพัฒนาศักยภาพของมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยมีข้อเสนอในการพัฒนาศักยภาพของแหล่งมรดกวัฒนธรรมย่านเมืองเก่า ได้แก่ ระบบกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่และการจัดการพื้นที่ การกำหนดมาตรการควบคุมทางกายภาพด้านสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม กลไกในการบริหารจัดการพื้นที่/กลไกในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าให้บูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน สร้างการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ทุกภาคส่วนและภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ควบคุม ดูแลเมืองเก่าร่วมกับภาครัฐและภาคเอกชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน มีปัจจัยสำคัญ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพหุภาคี ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการคิดตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ อีกประการ คือ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่า 5 ด้าน 1) บริบท สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่า 2) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ชุมชน เครือข่ายโดยการมีส่วนร่วมในทุกระดับ 3) การพัฒนาระบบสารสนเทศ การวิจัย แหล่งเรียนรู้และการสื่อสาร 4) การนำไปใช้ ประยุกต์ ต่อยอดไปสู่การท่องเที่ยว และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ องค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน และ 5) การพัฒนากลไกในการบริหารจัดการพื้นที่ กลไกในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าโดยบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ดังแสดงในภาพ 2

ภาพ 2 การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน

สรุป

การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน เป็นการนำทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ของเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ทั้งที่เป็นทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และทุนวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีความสัมพันธ์กัน 5 ด้าน คือ ประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตและกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน และไทใหญ่ (เงี้ยว) สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และพุทธศิลป์หินทรายสกุลช่างพะเยา ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีพลังในทางประวัติศาสตร์ มาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ของคนทุกช่วงวัย 3 แนวทาง ได้แก่ แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทุนวัฒนธรรมชุมชน แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการส่งเสริมฐานเรียนรู้ทุนวัฒนธรรมในชุมชน และแนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยการสร้างเครือข่าย การพัฒนาโลกความร่วมมือ รวมทั้งการผลักดันนโยบายสาธารณะด้านการจัดการมรดกวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าด้วยการมีส่วนร่วมของพหุภาคี

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ. (2554). *วัดโบราณในเมืองพะเยา*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ. (2560). *รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยา*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- เกื้อพงษ์ ชัยดรุณ. (2567). นักวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. *สัมภาษณ์*. 13 กุมภาพันธ์.
- ข่าวพะเยา. (21 พฤศจิกายน 2564). *วัดน้อยโบราณศักดิ์สิทธิ์อายุกว่า 500 ปี เล็กที่สุดในพะเยา*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2566, จาก <https://www.khawphayao.com/archives/34318>
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2544). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว.
- จเร สุวรรณชาติ และคณะ. (2564). *การกำหนดกรอบวิจัยในการพัฒนาศักยภาพของมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์*. รายงานการวิจัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

- จันคำ ศีตีสาร. (2566). ชาวบ้านชุมชนวัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 22 สิงหาคม.
- ชาญคณิต อารณ. (2567). อาจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา. *สัปดาห์*. 13 กุมภาพันธ์.
- เชียงใหม่นิวส์. (19 มกราคม 2563). *ชมความงามเจดีย์ขเวดากองจำลองวัดศรีจอมเรือง จังหวัดพะเยา*. สืบค้นเมื่อ 3 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.chiangmainews.co.th/social/1236789/>
- ฐานข้อมูลท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ศูนย์บรรณสารและการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยพะเยา. (ม.ป.ป.). *วัดศรีจอมเรือง*. สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2566, จาก http://www.clm.up.ac.th/project/local_database/read.php?record=142
- นันทนิษฐ์ สมคิด และพระสุธีรัตนบัณฑิต. (2562). แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ*. 6, (ฉบับพิเศษ), 318-319.
- บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ และศรีสุตา วงษ์ขุ่ม. (2561). การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเมืองเก่าพะเยา. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 38 (3), 105-126.
- ผู้จัดการออนไลน์. (30 ตุลาคม 2554). *เร่งอนุรักษ์ 27 เมืองเก่าพะเยาขึ้น “เวียงประตูชัย” ถูกออกโฉนดทับเพียบ*. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2566, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9540000138272>
- พระธรรมวิมลโมลี และเกรียงศักดิ์ ชัยตรุณ. (2550). *พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- พระวิมลญาณมุนี (บุญขึ้น ฐิตธมโม). (2566). *เจ้าอาวาสวัดลี และที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพะเยา*. *สัปดาห์*. 21 สิงหาคม.
- วรเชษฐ์ เรืองเดช. (2567). รองปลัดเทศบาลตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *สัปดาห์*. 13 กุมภาพันธ์.
- วรินทร์ รวมสำราญและปณณพงศ์ กุลพัฒนเศรษฐ. (2564). คุณค่าและศักยภาพในภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาโบราณสถานวัดป่าแดงดอนไชยบุญนาคร. *การประชุมวิชาการ 12th Built Environment Research Associates Conference, BERAC 2021*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วันที่ 28 มิถุนายน. หน้า 426-436.

- วียะดา ทองมิตร. (2565). พระยา: ขุนเขาและธารน้ำใหญ่. *วารสารเมืองโบราณ*. 48 (3), 12-28.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2563). *พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2562). *รายงานสรุปฉบับผู้บริหาร แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ ตันติเศรณี และคณะ. (2559). ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของย่านเมืองเก่าในเขตเทศบาลนครสงขลา. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*. 9 (2), 361-399.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). *ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). *โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า: เมืองเก่าพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (ม.ป.ป.). *โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า: เมืองเก่าพะเยา*. (อัดสำเนา).
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (บรรณาธิการ). (2538). *ประชุมจารึกเมืองพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- สุธี เมฆบุญส่งลาภ. (2560). *การรื้อฟื้นองค์ประกอบของเวียงโบราณของเมืองพะเยาในความคิดของประชาชนเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาเวียงพะเยา เวียงน้ำเต้า และเวียงพระธาตุจอมทอง*. รายงานการวิจัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.
- Throsby, C. D . (2001). *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.